

MÁTYUS ALIZ

*OZORA – ILLYÉS GYULA – VERS ÉS PRÓZA**„Illyés Gyula” nemzeti vers- és prózamondó verseny döntője
2006. november 4. és 5.*

November 4-én, miközben az ozorai várkastélyban verseket és prózát mondtak a versenyzők, kint havazott. November 5-én, amikor Simontornyán és Rácegrespusztán a környékkel és Illyés helyeivel – szülőhelyével és iskolájával – ismerkedtünk, tiszta volt az ég. A szél pedig tartozott a pusztához, a pusztában napközben gyakran fúj a szél. Estére nyugszik el, általában. De estére a résztvevők már mind hazakerültek a kétnapos ün-

*Pásztor Attiláné és versmondó tanítványa
Munkácsi Anita Rácegres pusztán*

nepről. Azok is, akik több mint tíz órát kellett volna, hogy utazzanak – vonattal, busszal, sok várakozással – nem több mint 100–150 kilométerre. Mert őket autóval elvitték, legalább egy darabon, akik azzal érkeztek. Ebben a körben az emberek ismerik egymást, meg segítik is.

Ozorán harmadszor került sor az „ILLYÉS GYULA” NEMZETI VERS- ÉS PRÓZAMONDÓ VERSENY döntőjére. Kétévente rendezik, így az első 2002-ben volt. Azóta az ország egyetlen épen maradt vára megújult, s be is fogadta a nemes versenyt. Két év múlva talán arra is lesz mód, hogy remek akusztikájú termét előbb

kezdjék el fűteni, s akkor nem kell legyőzni tudni a hideget, a művészetért. A hely igazán nem fűthetetlen. Az ember szíve meg a vár láttán úgyis sebesebben dobog. Hát van olyan várunk, várkastélyunk, amelyik épen megmaradt. Aki látja, sose felejtí el. És nem a szemközti nézete miatt, pedig az is emlékezetesen szép és méltóságteljes, két szintjével, nyeregtetejével. Nem is a középudvaros, belsődudvaros épület hagy olyan maradandó nyomot az emlékezetben. Ami felejthetetlen, az az oldalán futó faerkély. Hosszú erkély, oldala keresztlécekkel borítottan véd. Kalitkaszerű. A teljes erkély keresztlécés. Szaletlit mintáznak a fa záró x-ek. Különösen szép és el is gondolkodtatja az embert, hogy nem csak derék-magasságig, nem is embermagasságig zárt, hanem egészen. Mintha kalitkában járt volna az a hajdani ember, vára templomfelőli oldalán. Az az ember, aki építtette, s leszármazottai. A firenzei Filippo Scolari volt az, Zsigmond király hadvezére. Aki az ozorai Sóllyági Sándor ispán családjából vett magának feleséget, s 1416-ban megkapta a királyi engedélyt, hogy Ozorán várat építsen. A később Ozorai Pipó néven ismert úr és felesége a kint és bent mindig nehezen legyőzhető kettősségét – emelet magasságban – ebben a gyönyörű fakalitkában a vár erkélyén győzhették le. Szép perceket tölthettek el ott.

A szavalók és prózamondók a hosszúkás várteremben úgy álltak a hallgatók előtt, hogy hátterük a falon, egy szép mélyedésben, Illyés Gyula festett képe volt. Így még el se kezdték mondani – a verseny első részében az Illyés verseket és a prózát – a fiatalok, középkorúak és az idősebb korosztály, Illyés Gyula, az ország mindenki által elismerten fontos költője, már velünk volt. Amikor pedig saját hangján megszólalt az *Egy mondat a zsarnokságról* című verse, még hallgattuk is őt. Az 50 éves ünnep okán valamennyien többször is részesülhettünk e vers meghallgatásában, előadóművészek mondják nála jobban, hatásosabban is, de Illyés hangján és ritmusában ez a vers a 20. század legijesztőbb zsolozsmája a bekebelezett emberről. Nem kellett az ozorai fűtetlenség, hogy futkosson a hideg az ember hátán. Mire vége a versben a felsorolásnak, muszáj belátni, ha egyszer zsarnokság van, hát nem marad érintetlen semmi.

A vers bevallás, kivallás, kimondás, ráolvasás. Ha sámánok annak idején ilyet tettek, legalább maguk elmentek a másvilágba, kapcsolatot teremteni, dolgokat elrendezni, biztatással visszajönni. Vagy személyük

maga volt a biztatás. És a költő, Illyés Gyula? És mi? Hogy lett velünk a 20. században, s hogy lesz a 21.-ben?

Sebestyén Ilona, a Nap Kiadó igazgatója, Domokos Mátyás megidézöje, a zsüri tagja, a verseny résztvevőiben, a verset-prózát mondókban, országosan is az ilyen és efféle emberekben, s köreikben látja a reményt, az értékek továbbvihetőségét, s miért is tévedne. Amíg Illyés Mária, Illyés Gyula lánya a zsüri tagok között részese a versenynek és ünnepnek, s amíg Sütő András neve is elhangzik az épp hogy eltemetettek között, tudható, hogy ebben a körben egyről beszélnek. Ez kicsalogatja az emberekből a máshol ritkán kikíváncozó mondatokat, a versenyzőkből a legjobb tudásukat. S milyen jó látni, ahogy figyelik, élvezik és értékelik, ami igazán jó, s ahogy megbecsülnek mindent, amiben munka fekszik. A verseny valójában másodlagos. Itt most ezek a díjazottak és a nyertesek, máshol, máskor mások lesznek. És verset mondani jó. Látszik a második rész – nem Illyés Gyulától – választott versein, hogy ritkán rövidek. Megjegyzendő, hogy van, aki másodiknak is Illyés verset mond. S az is, hogy nem volt a versenyzők között olyan ember, lett legyen fiatal vagy idősödő, intellektuális beállítottságú és érzelmes, aki ne talált volna magának az Illyés versek között olyat, amelyikhez köze volna. Amelyiket a saját tapasztalatán át ne fűtötte volna, át ne gyúrta volna. S kiderülhetett a versenyen, mennyi félék az Illyés versek. És mennyi félék az emberek. Hogy igen, az Illyés versek között másféle is van, mint a tiszta, lepárolt gondolatok, s társított képek okán – a versmondótól és hallgatótól – elsősorban vagy kizárólagosan intellektualitást igénylő.

A versenyre örvendetesen sok helyről érkeztek a résztvevők.

Előbb Illyés verseket, prózákat mondtak el a versenyzők, mégpedig húzott sorszám szerinti rendben, a következőképp:

1. Szekrényesné Juhász Mária (Kunhegyes)	Illyés Gyula: Szekszárd felé
2. Engi Georgina (Suplyák, Szerb Köztársaság)	Illyés Gyula: Nem menekülhetsz
3. Barta Lilla (Ajak)	Illyés Gyula: Puszták népe (Vasárnap a pusztán. Részlet)
4. Herbály Jánosné (Bugac)	Illyés Gyula: Nagybátyám
5. Földi Anna (Ásotthalom)	Illyés Gyula: Puszták népe (Részlet)
6. Puskás Zsófia Rozália (Kisvárd)	Illyés Gyula: Jog

7. Takács Petra (Pellérd)	Illyés Gyula: Segesváron
8. Mihályi Jánosné (Szerencs)	Illyés Gyula: A rest macska
9. Tóth Réka (Szolnok)	Illyés Gyula: Mint a mosolygó merénylő
10. Tóth János (Apátistvánfalva)	Illyés Gyula: Dal a galambról
11. Rüszt Károly (Kiskend, románia)	Illyés Gyula: Koszorú
12. Sándor Kitti (Jánoshalma)	Illyés Gyula: A ház végén ülök
13. Pámer Csilla (Ada, Szerb Köztársaság)	Illyés Gyula: Ozorai példa
14. Jánosi Márton (Szentendre)	Illyés Gyula: Parton
15. Bodó Anita (Győrvár)	Illyés Gyula: Nem menekülhetsz
16. Erdélyi Fruzsina (Budapest)	Illyés Gyula: Ezer mérföldre
17. Munkácsi Anita (Nyíregyháza)	Illyés Gyula: Halott leány
18. Barabás Mariann (Dunaföldvár)	Illyés Gyula: Koszorú
19. Németh Mária (Marcali)	Illyés Gyula: Zsivaj
20. Fekete Ágnes (Bácsfeketehegy, Szerb Köztársaság)	Illyés Gyula: Az éden elvesztése
21. Fülöp Zsuzsanna (Pécs)	Illyés Gyula: Egy régi kényeztető ének dallamára
22. Molnár Violetta (Alattyán)	Illyés Gyula: Bartók
23. Vörös Vilmosné (Nagykőrös)	Illyés Gyula: Árpád
24. Kurta Niké (Székesfehérvár)	Illyés Gyula: Forrás
25. Papp Mátýásné (Csanytelek)	Illyés Gyula: Hódítók

Milyen jó merítés, s mennyi vers elolvasása a választásig. Aztán meg mennyi találkozás a verssel, hogy meglegyen, hogy a mondójáé legyen, s hogy tovább is tudja adni. Mennyi értéstöredék és megértés-pillanat, amíg a vers megadja magát. S milyen változásai a hangnak, a kimondott szó, mondat egység és mondat dallamának, a beszédének, az előadásának, mire megállapodik mű és újraalkotója, s beáll egy hozzávetőleges állapot, amelyet már csak az épp akkor, épp ott, épp abban a lelki és fizikai diszpozícióban mondás befolyásol. De a beállt, az már az elkészült vers, s az egyszer legjobban eltalálthoz lehet viszonyítani az összes többi változatot. Minden előadó tudja, mikor, mennyire sikerül az optimálishoz eljutnia egy-egy előadás során, akár a versenyhelyzetben. Ennek megfelelően alakul az arc abban a néhány másodpercben, amíg a szereplő a helyére ér. Még teljesen magától. Még igen jól érzékelhetően a külső szemlélőnek, a kísérőnek vagy akár a közönségnek, mert még nem kontrolláltan. Ozorán

nem. Itt nem profik szerepelnek, itt még ártatlan az ember. Őszintén örül, ha jól sikerült az előadás, s szívből dühös, ha nem ment jól. Sokat elárulnak emberről, a legközvetlenebb emberi környezetről is ezek a pillanatok.

Földiák András a tanyasi iskola katedróján, Rácegrespusztán

Ahogy a díjkiosztás ideje is. Az ember által megmérettetés elfogadásának foka és mikéntje miatt. Ilyenkor nyílik ki legjobban a függöny, hogy mutassa, ki miért jött el Ozorára. Valóban a legfontosabb-e, hogy verset, prózát mondjon. Mert szereti a prózát, a verset, s szívesen teszi. Mert hiszi, hogy köze van a választott műhöz, s dolgozott rajta annyit, hogy hisz abban is, el tudja juttatni a közönséghez. A díjkiosztás alatt derül ki a legjobban az is, kinek, milyen az önértékelése, de az is – s ez még emennél is fontosabb –, hogy milyen mértékig van jóban valaki magával. Mert aki jóban van, harag nélküli. A megértés a magát szeretni tudó ember sajátja, s nagy adománya.

Ozorán volt, aki a szintje alatt teljesített, s mégis örült a saját jelenlétének, az ozorai két napnak, a társaknak, a lehetőségnek, hogy Illyés he-

lyeit járhatja. Volt, akinek kiemelkedő volt a teljesítménye, nem került be az első-második-harmadik díjasok közé, s eszébe nem jutott méltatlankodni. Tudta magáról, amit tudott, s jó volt a közelében lenni.

Akik a közönség soraiban művészetet és embert megismerni, hallani, újrahallani ültek, a III. „Illyés Gyula” nemzeti vers- és prózamondó verseny döntőjén sokat kaphattak. Márpedig egy-egy vers- és prózamondó verseny közönsége ilyen emberekből szokott állni.

A választott versek – a korábbi sorrendet betartva – a következők voltak:

József Attila: Eszmélet
 Háry András: Az asszonygyűlölő
 Babits Mihály: Örökké ég a felhők felett (Vallás helyett hitvallás. részletek)
 József Attila: Téli éjszaka
 Karinthy Frigyes: Influenza
 Szabó Lőrinc: Titi tó
 Tamási Áron: Szép Domokos Anna
 Kossuth Lajos imája – A kápolnai csata után 1849. február 27-én
 József Attila: Levegőt!
 Heltai Jenő: Szabadság
 Székely János: Semmi – soha
 Illyés Gyula: Egy humanista költőhöz

Sütő András: Azt a kicsiszrát
 Márai Sándor: Halotti beszéd
 Pesti József: Excellencek
 Demeter Sándor: A segesvári völgy
 Kányádi Sándor: Fekete – piros
 Kóka Rozália gyűjtéséből: A három leján
 Hegedűs Géza: A megtalált haza
 Barcsai Udvarhelyi népballada
 Pilinszky János: Panaszt
 Wass Albert: A bujdosó imája
 Petőfi Sándor: Az apostol (részlet)
 Kosztolányi Dezső: Költő
 Balassi Bálint: A magyar nemzetnek romlott állapotjáról

A döntő első versenyzőjéről Illyés Gyula művének megszólaltatásakor (Szekszárd felé) pontosan érezni lehetett, olyan nőről van szó, akinek gyerekei vannak. Ebből a tapasztalatból töltekezett, ez volt érzelmei indítója, ettől melegegett át a hangja. A *Mint a mosolygó merénylő* előadója még hetyke-fiatalosan tudja meghúzni az értékhatárokat, nem ismeri (még) a kompromisszumokat, nem kényszerült rájuk. Ő ettől pontos, ettől tudja saját értékeit, s ettől követhetők az ítéletei. Két különböző karakterű ember, s mégis egy társaságban, s mégis jó kettejükkel együtt lenni, egy társaságban. Figyelnek, érzékenyek, s érdeklí őket a róluk, s a másokról való vélemény.

Beszélgetünk. Ismerkedünk. Egymásba fonjuk a szavakat, lehet, hogy jövőt szövünk belőle. Ilyenek a vers- és prózamondó versenyek. Régen is ilyenek voltak, s ilyenek maradnak, amíg lesznek.

A második napon már feszültség nélkül, szereplés, verseny előtti stressz nélkül kirándulva, kettenként, hármanként, még többenként, mindenki kibeszélgeti magát. Simontornyán a várban a múzeumi idegenvezető eléri a ráfigyelést, a környék nemeseinek arcképcsarnokában meg kifejezetten ráfigyelünk. Nem az esztétikai értékük miatt fontosak az arcképek, hanem amiatt, amit közvetítenek, amit elmondanak. A családok gazdagságáról, történetéről. Amik mind elmondhatók a szimbólumokkal, amiket ma meg kell fejteni nekünk, de amiket azidőben mindenki ismert, akinek tájékozódásul kellett szolgáljon. Élmény a vezetőnket hallgatni, mert töredékét mondja annak, amit tud, s az a sokszoros tudás másképp alakítja a mondatokat. Ahogy Illyés Gyula iskolájában élmény hallgatni Illyés mondatait a Puszták népéből, Földiák András, a Magyar Művelődési Intézet fejlesztési igazgatójának szájából, általa kiválasztottan.

„Olvasni az iskolában mindenki megtanult, a pusztán sokan tudtak olvasni. Rajtuk át hatolt be az európai műveltség. Eléggé titokzatos, hogy miként hatol be, mert hírlap például a cselédházakba nem jár. A faluba fuvarozó kocsisok néha olvasnak egyet-egyét, s azt kézről kézre adják. Betű azon kívül csak a csomagolásra használt nyomtatványokon érkezik, továbbá a naptárakban és a vőfélykönyvekben; ezek minden családnál ma is meglelhetők. De ahogyan egy kis falusi bőrcserző-üzem szennyvize egy egész kis tó halállományát elpusztítja, ahogyan egy csepp festék egy fürdőkád színét megváltoztatja, ezeken a vékony csatornákon leszivárgó lé egy egész népréteg szellemiségét elhomályosította, megzavarta, és végül megölte. Az analfabétizmus elleni küzdelemnek, amelyet világszerte a műveltség fokmérőjének tekintettek, a pusztákon egyelőre ez lett minden eredménye, tárgyilagosan beismerhetjük. Gondolkozom, mikor volt műveltebb a puszták népe, akkor-e, midőn még hírét sem hallotta a betűnek, vagy most, amikor már hallotta? Hirtelenjében nem merném eldönteni. Most nem művelt.

Az a vidék például, amelyről én beszélek, nem is rég a népművészetet oly sűrű, gazdag forrásokban ontotta, akár Izland a maga gejzírjeit... Bartók, hogy én is hozzá folyamodom, korszakalkotó gyűjteménye, a 'Magyar Népdal' anyagának csaknem egyharmadát nálunk, Ozora mellől szedte össze, Iregen. A cselédek most kuplét énekelnek, úgy van. Éne-

kelnek még népdalt is, de aki ad műveltségére, aki fejlődni akar, az a székesfőváros románcaival fertőzi a levegőt. Ez a fejlődés útja, mondják. Zavarba ejt. (...) Mi jót várunk attól a műveltségtől s annak fejlődésétől, amelynek csak távoli leheletére is elsorvad és összeomlik minden, ami igaz lelki érték? Gondolom, nem kell hitet tennem a 'haladás' mellett, megértik, hogy nem az írás-olvasás terjesztését fájlalom, hanem csak annak mai formáját. A felvilágosodást szolgálta? Kell példát hoznom arra, hogy a világ és társadalom folyásáról a cselédek közt a nyomdatermékek több és veszélyesebb babonát terjesztettek, mint a pislogó vénaszonyok? A pusztára a betű a tömény, nemzetközien kipróbált ostobaságokat közvetíti.

Még örülhetünk tehát, hogy minél kisebb mértékben. A krajcáros lap, amelynek hasábjain egy pusztai kanásznál háromszorta szolgálta, gerinctelenebb, életismeretben s még magyar fogalmazásban is tiszszerte tájékozatlanabb úr értesíti a pusztai kanászt egy sikeres parforce-vadászatról, hercegi nászról vagy borzongató kéjgyilkosságról, nem indít arra, hogy örömmel nézzem annak a szellemiségnek elmúltát, amikor a napi hírek még dal szárnyán s ilyen alakban érkeztek a pusztára: Hallottad-e, Sárbogárdon mi történt – A Kiss Ferit a kisközben megölték – és így tovább, egész odáig, amikor az egyik gyilkos anyja beüzen a börtönbe fiának: Bodor haját tegye feje aljának, Bátorságát takarozó dunyhának. A hírszolgálatot költők végezték. És élesszemű szociológusok, akik a legjelentékenyebb esemény kommentálása közben is biztos kézzel tapintottak a lényegre.” (Illyés Gyula: Puszták népe. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1962. 230–232.)

A pusztai iskola, Illyésék ma már nem álló házatól – kopjafa áll a helyén, az jelzi – kőhajításnyira, egybe fapadjaival, táblája fölött lógó feszületével, és a kápolnával, ami a teremből hátrafelé kiöblösödik, a tudás háza és Isten háza együtt, hozzáadódik az Illyés szövegekhez. A múzeumok anyaga is, a családról az iskolában is és az ozorai várkastélyban is. Ahol még az Illyés számára kitérő világ tágasságát is megérezhetjük, mert az nem csak országhatárokon nyúlik át és ténylegesen, ahogy gyerekkorában a háztól indulva is tágult, valóságosan, de az emberi tisztességes gondolkodás lehetséges útjait is bejárja. Illyés Gyula nem spórolt meg magának soha semmit. Megtette a megtehető, eszméért, hazáért, s mindenkor az arra szoruló emberért.